

Vägivallatu lapsepõlve tagamine

Juhised kehalise karistamise keelu rakendamiseks
koduses keskkonnas

NON-VIOLENT
childhoods

Kirjastaja	Council of the Baltic Sea States Secretariat / Läänemeremaade Nõukogu sekretariaat Slussplan 9, PO Box 2010, 103 11 Stockholm, Roots
Autorid	Anna Henry ja Triona Lenihan, Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children / Igasuguse laste kehalise karistamise lõpetamise ülemaailmne algatus
Toimetajad	Turid Heiberg ja Annabel Egan
Programmi partnerid	Läänemeremaade Nõukogu; Eesti Sotsiaalministeerium; Soome Sotsiaal- ja tervishoiuministeerium; Läti Hoolekandeministeerium; Poola laste õiguste ombudsman; Rootsi Tervishoiu- ja sotsiaalministeerium; Igasuguse laste kehalise karistamise lõpetamise ülemaailmne algatus
Panustav ekspert	Daja Wenke
Panustajad	Eesti: Joanna Karu, Sirje Rass, Tiina Valvas. Soome: Prijo Lillsunde, Tiina Muukkonen. Igasuguse laste kehalise karistamise lõpetamise ülemaailmne algatus: Anna Henry, Triona Lenihan. Island: Heida Bjorg Palmadottir. Iirimaa: Maria Corbett. Läti: Evita Berke, Liene Kauliņa-Bandere, Nadina Millere. Leedu: Ausra Kuriene, Ieva Braskiene. Malta: Ruth Farrugia. Poola: Aneta Mikolajczyk. Rootsi: Asa Langberg, Bodil Langberg, Cristina Barbaglia, Hanna Linell, Josefin Michanek, Moa Mannheimer, Pernilla Leviner, Sibel Korkmaz, Simone Ek, Staffan Janson, Stefan Wiklund. LMN sekretariaat: Shawwna von Blixen, Marlene Riedel
Kujundus	Myah Design www.myahdesigns.com
Loovmeeskond	Shawwna von Blixen ja Marlene Riedel

ISBN: 978-91-984818-5-3

2018

Selle töö on litsentsitud Läänemeremaade Nõukogu rahvusvahelise litsentsi „Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License“ alusel. Litsentsi koopia vaatamiseks külastage aadressi <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Kas soovite selle trükise tõlkida?

Palume ühendust võtta Läänemeremaade Nõukoguga, et saada lisateavet formaadi, akrediteerimise ja autoriõiguste kohta.

sisukord

programm „vägivallatu lapseõlv“..... 1

01

sissejuhatus ja peamised põhimõtted 4

02

kodus keskkonnas rakenduva keelu võtmepunktid 6

- 2.1 mis on „kodu“? 6
- 2.2 mis on „kehaline karistamine“? 6
- 2.3 täieliku ja selgesõnalise keelu vajadus 7
- 2.4 kehalise karistamise negatiivne mõju 7
- 2.5 kodus kehalise karistamise kõrvaldamise positiivne mõju 8

03

kodus keskkonnas keelu rakendamise põhimõtted 10

- 3.1 vajaliku jõu kasutamine inimeste kahju eest kaitsmiseks 10
- 3.2 de minimis põhimõte 10
- 3.3 lapse parimad huvid 11

04

rakendamise levinud takistuste ületamine..... 14

- 4.1 kodus keskkonnas rakenduva keelu mõistmise suurendamine 14
- 4.2 teatamise ja edasisuunamise suurendamine 17

05

kehalise karistamise juhtumitele reageerimine... 20

- 5.1 laste kaasamine teenuste väljatöötamise ja murettekitavatele juhtumitele reageerimiseks 20
- 5.2 positiivsed sekkumised perekondade toetamiseks 21
- 5.3 lapsekesksed teenused 21
- 5.4 lävendite seadmine 22

programm „vägivallatu lapsepõlv“

Maailma muutes: vägivallatust lapsepõlvest saab tegelikkus

Laste kehalise karistamise kõikjal, ka kodus, keelustava riikliku seaduse vastuvõtmine on märgilise tähendusega saavutus. Sellega öeldakse selgelt välja, et kehaline karistamine on lastevastase vägivalla vorm, mis ei ole enam ühiskondlikult vastuvõetav ega õiguslikult lubatav. Kui keeld on paigas, siis on ühiskonnad ja riigid kohustatud investeerima selle tõhusasse rakendamisse. Riigid üle maailma seisavad selle väljakutsega silmitsi ning laste kehalise karistamise keelustamise eesmärk on nüüdseks kindlalt sees nii riiklikes kui ka piirkondlikes tegevuskavades.

Läänemere piirkond on laste jaoks pea „kehaline karistaminevaba tsoon“, sest 10 11-st selle piirkonna riigist on keelustanud kehalise karistamise igasuguses olukorras. Rootsi oli esimene riik maailmas, mis kehtestas seadusliku keelu aastal 1979; järgnesid Soome (1983), Norra (1987), Taani (1997), Läti (1998), Saksamaa (2000), Island (2003), Poola (2010), Eesti (2015) ja Leedu (2017). Vene Föderatsioonis ei ole seaduslikku keeldu veel sisse viidud.

Läänemere piirkond on mitmekesine. Kui teatud riikidel selles piirkonnas on seadusliku keelu rakendamisel pea 40-aastane kogemus, siis teised on alles alustamas teekonda, tagamaks vägivallatu lapsepõlv. Programm „Vägivallatu lapsepõlv“ põhineb piirkonnas muutusi läbiviijate suurepärasel pühendumusel ja eestvedamisel. Need isikud on poliitikud, riigiteenistujad, teenuseosutajad, praktikud, teadlased, eestvedajad, meedia ja kodanikud, sealhulgas lapsed, noored ja lapsevanemad.

Läänemere piirkonna arengutest järeldeb, et hoiakuid ja käitumisi on võimalik muuta ning et ühiskonnakorraldust saab kujundada positiivset ja vägivallatut lastekasvatamist soosivaks. Riiklike keeldude jõustudes on üha enam lapsevanemaid lakanud lastekasvatamises kasutamast kehalist karistamist. Vaatamata saavutatud edusammudele kogevad liigagi paljud lapsed jätkuvalt füüsilist ja vaimset vägivalda või alandavat ja sobimatut kohtlemist.

Programmi „Vägivallatu lapsepõlv“ eesmärk on edendada laste kehalise karistamise keelu täieulatuslikku rakendamist Läänemere piirkonnas läbi koostöölise, paljusid sidusrühmi hõlmava planeerimise ja tegevuse. Tööprogrammi juhib Läänemeremaade Nõukogu sekretariaat ning kaasrahastajaks on Euroopa Komisjon. Projekti toetavad viis riiklikku partnerit Läänemere piirkonna ministereid ja riiklikest institutsioonidest: Eesti Sotsiaalministeerium; Soome Sotsiaal- ja tervishoiuministeerium; Läti Hoolekandeministeerium; Poola laste õiguste ombudsman; Rootsi Tervishoiu- ja sotsiaalministeerium. The Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children (Igasuguse laste kehalise karistamise lõpetamise ülemaailmne algatus) on programmi rahvusvaheline partner.

Programmi „Vägivallatu lapsepõlv“ raames on välja töötatud juhendaruannete komplekt ja lapsevanematele, lastele, praktikutele, eesseisjatele ja poliitikakujundajatele mõeldud kampaania. Igas aruandes keskendutakse konkreetsele teemale; on olemas sammsammulised juhised, koduses olukorras keelu rakendamise juhendõid, positiivset lastekasvatust puudutav ja teadlikkuse suurendamise kampaaniad, osutatakse teenuseid ja jälgitakse edusamme. Lisaks suurendatakse kampaaniaga teadlikkust kehalise karistamise kahjulikust mõjust ning sellest, kui oluline on laste jaoks, et on olemas usaldatavad täiskasvanud, kelle poole pöörduda. Aruannete ja kampaaniatega pakutakse inspiratsiooni ning antakse juhendstandardid ja praktilised vahendid, et ühiskondi muuta ja teha vägivallatust lapsepõlvest tegelikkus. Kuigi aruanded põhinevad Läänemere piirkonna kogemusel, antakse neis edasi peamised põhimõtted ja tuuakse esile parimad praktikad, mis on olulised mitte ainult piirkonna 11-s riigis, vaid kogu Euroopas ja kaugemalgi.

Lisateave aruannete ja kampaaniate kohta on saadaval aadressil www.childrenatrisk.eu/nonviolence

01

sissejuhatatus ja peamised põhimõtted

Kogu maailmas on perekond ühiskonna alustugi ning ükskõik milline ei oleks ka perekonna formaat, on sel lapse arengus ja hariduses alustpaneel tähendus. Nii on perekonna tähtsaim ülesanne lapse võimestamine ja toetamine lapse täieliku potentsiaali teostamisel. Samal viisil võib perekond ka – sageli tahtmatult – mõjutada lapse arengut negatiivselt ning äärmuslikel juhtudel last isegi ohustada.

Kehaline karistamine on seni levinuim vägivaldavorm, mida lapsed kõigis maailma piirkondades kogevad. Halvimatel juhtudel võib see viia tõsiste vigastuste ja isegi surmani ning ei ole küsimustki, et sellist laste kohtlemist tuleb ennetada ning toimepanijad vastutusele võtta. Sagedamini ja liigagi paljudes kodudes saab lastele osaks teatud tasemel vägivaldne karistus – olgu füüsiline või emotsionaalne – mida rakendatakse „distsiplineerimise“ või harimise ettekäändel või tulenevalt ekslikust uskumusest, et see on lapse enda huvides.

Arvamus, et kehaline karistamine on lapse huvides, oli kunagi nii ühiskondlikult kui õiguslikult laialdaselt aktsepteeritud, kuid ajad on edasi liikunud. Teame nüüd, et laste füüsiline ja alandav või sobimatu karistamine ei toimi distsiplineeriva meetodina ning on seotud mitmete negatiivsete tervise- ja käitumistagajärgedega. Õnneks oleme nüüd ka teadlikud mitmetest muudest viisidest, kuidas sisse seada positiivne, hooliv ja usaldav suhe lapsevanemate või hooldajate ja laste vahel nii, et see tuleks kasuks mõlemale poolele.

Riigid on rahvusvahelise inimõiguste õiguse kohaselt kohustatud täiel määral keelustama ja kõrvaldama laste kehalise karistamise ükskõik millises keskkonnas, sealhulgas kodus. Enam kui pooled ÜRO liikmesriigid on nüüdseks saavutanud kas täieliku keelu või tegutsevad kindlalt selles suunas. Kodused keskkonnad kujutavad endast väidetavalt keerulisimaid kontekste, milles lastevastase vägivalda vastu võidelda, kuna riiki võidakse süüdistada “eraelu” valdkonda sekkumises.

PEAMISED PÕHIMÕTTED

Selles juhendaruandes on toodud järgmised peamised põhimõtted:

- Laste väärkohtlemise vastu võrdse kaitstuse saavutamiseks kodus on vaja sõnaselget avaldust seadusandluses, millega tehakse täiesti selgeks, et lastele kohaldatav igasugune füüsilise karistuse vorm või määr või ükskõik milline muu alandava või sobimatu karistuse vorm on ebaseaduslik. Arvestades lastekasvatamises teatud ulatuses kehalise karistamise traditsioonilise õigusliku ja ühiskondliku aktsepteerimisega, on see ülioluline samm vägivaldatu lapsepõlve loomisel.
- Keelu peamine eesmärk on takistada lapsevanemaid kasutamast vägivaldset või muul viisil julma või alandavat karistust vanemaid toetava ja hariva, mitte karistava sekkumise kaudu. Siiski tuleb kõiki lastevastase vägivalda teatatud juhtumeid nõuetekohaselt uurida ning tagada lastele kaitse kahju eest.
- Üldlevinud hirm seoses kehalise karistamise keelustamisega on, et see viib lapsevanemate enama kohtu alla andmise ja pereliikmete eraldamiseni. See omakorda võib viia vastuseisuni õiguslikule ja ühiskondlikule reformile ning soovimatuseni teatada kahtlustatavatest või tuvastatud kodustest vägivaldajuhtumitest. Tuleb sisse viia meetmed sellistest juhtumitest teatamise soodustamiseks ja levitada arusaama keelust kui harivast, mitte aga karistavast vahendist, nii laste, lapsevanemate ja muude hooldajate kui kõikide lastega ja laste heaks töötajate hulgas.
- Pereüksuse säilitamine ja eraldamise vältimine on lastekaitseüsteemi kesksed eesmärgid. Kui kodus tuvastatakse kehalise karistamise kohaldamine, siis on kõige sagedamini lapse parimates huvides selline reageering, millega toetatakse lapsevanemaid oma käitumise muutmisel ning taastatakse või tõhustatakse perekonna suutlikkust lapse eest hoolt kanda. Juhtudel, kus lapsel ei ole võimalik oma perekonna juurde jääda tõsist kahju kandmata, tuleb esmatähtsana hinnata ja arvestada lapse parimaid huve. Lapse parimad huvid tuleb kindlaks teha juhtumipõhiselt, arvestades konkreetse lapsega seotud asjaolude ja olukorraga.

02

kodus keskkonnas rakenduva keelu võtmepunktid

Laste väärkohtlemise vastu võrdse kaitstuse saavutamiseks kodus on vaja sõnaselget avaldust seadusandluses, millega tehakse täiesti selgeks, et lastele kohaldatav igasugune füüsilise karistuse vorm või määr või ükskõik milline muu alandava või sobimatu karistuse vorm on ebaseaduslik. Arvestades lastekasvatamises teatud ulatuses kehalise karistamise traditsioonilise õigusliku ja ühiskondliku aktsepteerimisega, on see ülioluline samm vägivaldliku lapsepõlve loomisel.

2.1 MIS ON „KODU“?

Tänapäeval kasvavad lapsed väga erinevates perekooslustes või -keskkondades. Käesolevas aruandes kasutatakse mõisteid „kodu“ ja „perekond“ sünonüümidena, viitamaks ükskõik millisele kodusele keskkonnale, kus laps elab. ÜRO lapse õiguste komitee selgitab, et ÜRO lapse õiguste konventsiooni tõlgendamisel tuleb mõistet „perekond“ tõlgendada laiatähenduslikult nii, et see hõlmab bioloogilisi, lapsendajatest ja kasuvanemaid või, kus asjakohane, laiendatud perekonna või kogukonna liikmeid nii nagu asjakohane kohalike kommete alusel.¹

ÜRO lapse õiguste konventsioon sätestab, et perekond on ühiskonna alustugi ning laste kasvu ja heaolu loomulik keskkond. Konventsiooniga kohustatakse riike austama ja toetama perekondi ning austama lapsevanemate ja hooldajate õigusi ja kohustusi lapsele kohase suunamise ja juhendamise tagamisel. ÜRO lapse õiguste komitee sätestab selgelt, et „kohase“ suunamise ja juhendamise tõlgendus peab olema kooskõlas kõikide konventsiooni artiklitega ning siin ei jää ruumi vägivaldsete või muude julmade või alandavate distsiplineerimisvormide õigustamisele.²

2.2 MIS ON „KEHALINE KARISTAMINE“?

ÜRO lapse õiguste komitee määratleb kehalist karistamist nii: „igasugune karistus, kus kasutatakse füüsilist jõudu kavatsusega tekitada teatud tasemel, ükskõik kui kergelt valu või ebamugavust“.³ Sageli hõlmab see laste löömist käe või mõne vahendiga – näiteks kepp, vöö, king või puulusikas – või näiteks laste nüpeldamist, raputamist või viskamist, näpistamist, juustest sakutamist või kõrvakiilu andmist, laste sundimist püsima ebamugavas asendis, põletamist, kõrvetamist või sunnitud allaneelamist. Hõlmatud on ka mittefüüsilised karistusvormid, mis on samuti julmad ja alandavad ning seega konventsiooniga hõlmatud – näiteks lapse alavääristamine, alandamine, ähvardamine, hirmutamine või naeruvääristamine. Komitee on arvamisel, et kehaline karistamine on eranditult alandav.⁴

2.3 TÄIELIKU JA SELGESÕNALISE KEELU VAJADUS

Rahvusvahelises inimõiguste õiguses sätestatakse selgelt, et kehalise karistamise kasutamine rikub lapse õigust tema inimväärikuse ja füüsilise puutumatus austamisele, samuti õigust tervisele,

¹ ÜRO lapse õiguste komitee, üldmärkus nr. 14 (2013) seoses lapse õigusega, et tema parimaid huve arvestatakse esmatähtsana (artikkel 3, lõige 1), lõige 59

² ÜRO lapse õiguste komitee, üldmärkus nr. 8 (2006) seoses lapse õigusega olla kaitstud kehalise karistamise ja teiste julmade või alandavate karistusvormide eest (artiklid 19; 28, lõiked 2 ja 37, muuhulgas), lõiked 27-28

³ Ibid, lõige 11

⁴ Ibid.

arengule, haridusele ja vabadusele piinamisest ja muust julmast, ebainimlikust või alandavast kohtlemisest või karistusest. Riikides, kus täiskasvanute kehaline karistamine on keelustatud, rikub laste kehalise karistamise seaduslikkus lapse õigust olla mittediskrimineeritud seaduse poolt oma vanusest tulenevalt. Selline diskrimineerimine sümboliseerib selgelt laste madalat ühiskondlikku staatust, võimendades arusaama lastest kui omandist, mitte aga indiviididest, kellel on täiemahulised õigused.

Paljudes riikides või rahvastikurühmades peetakse füüsilisi ja teisi alandavaid karistusi ikka veel vajalikuks laste tõhusas kasvatamises ja harimises või usuliseks või kultuuriliseks õiguseks või kohustuseks. Kuna traditsiooniliselt on kehaline karistamine seaduslikult ja ühiskondlikult aktsepteeritud, siis on ÜRO lapse õiguste komitee soovitanud, et lisaks kehalist karistamist lubavate seaduste tühistamisele on ülitähtis, et seaduses on selgelt sätestatud, et laste füüsilise karistamise igasugune vorm või määr või ükskõik milline muu alandava või sobimatu karistamise vorm on ebaseaduslik igasuguses keskkonnas.⁵

KEHALISE KARISTAMISE KEELUSTAMINE SAAVUTATAKSE, KUI:

- seadustes keelustatakse sõnaselgelt – või tõlgendub see selgelt keeluna – igasugune kehaline karistamine ning muu julm ja alandav karistamine;
- kasutatav keel on selge ja ei soosi valestitõlgendamist;
- seadus ei tohi jätta kahtlust selles osas, et lapsi ei tohi füüsiliselt karistada ega kohaldada neile alandavat või sobimatut karistust;
- ei ole seaduseauke, mida saavad kasutada need, kes soovivad õigustada või kaitsta laste mingis ulatuses vägivaldset karistamist;
- kõik seaduses sätestatud kehalise karistamise õigustused või load tühistatakse nii, et väärkohtlemist puudutav kriminaalseadus kohaldub nii laste kui ka täiskasvanute vastu toimepandud väärkohtlemisele võrdselt, olenemata sellest, kas rünnakut kirjeldatakse distsiplineerimise või karistamisena.

KEHALISE KARISTAMISE KEELUSTAMIST EI SAAVUTATA, KUI:

- seadused ei viita sõnaselgelt kehalise karistamisele – näiteks seadused, millega keelustatakse „kõik vägivallavormid“ või millega kinnitatakse lapse õigus tema „inimväärkuse ja füüsilise puutumatus austamisele“. Olles teadlik kehalise karistamise traditsioonilisest aktsepteerimisest lastekasvatamises on ebatõenäoline, et neid seadusi nähakse või tõlgendatakse igasugust kehalist karistamist keelustavateks. Seadused keelustavad „kahju tekitava kehalise karistamise“ - need, kes usuvad, et füüsilise karistamine on kahjulik vaid teatud raskusastmest alates, võivad selliseid seadusi tõlgendada kui mitte keelustavat igasugust kehalist karistamist. Seadus peab selgelt sätestama, et kehaline karistamine on keelatud olenemata selle raskusest või sagedusest ja hoolimata sellest, kas see põhjustas või pidi kavatselt põhjustama kahju;
- seadused piiravad, mitte ei keelusta kehalise karistamise kasutamist (näiteks, muutes kehalise karistamise ebaseaduslikuks vanemate laste puhul, kuid lubades seda noorematel lastel või keelustades löömise mingi vahendiga, kuid lubades käega löömist) – selliste niinimetatud „kompromiss-seadustega“ ei saavutata täielikku keeldu..

2.4 KEHALISE KARISTAMISE NEGATIIVSED TAGAJÄRJED

Kehaline karistamine on kõige laiemalt levinud lastevastase vägivalda vorm. On leitud, et keskmiselt ligikaudu 80 protsenti kogu maailma lastest kogevad mingisugust vägivaldset „distsiplineerimist“ kodus (füüsiline karistus ja/või psühholoogiline vägivald),⁶ ning ühe aasta jooksul koges kehalist karistamist hinnanguliselt 1,3 miljardit 1–14-aastast last.⁷ Nooremad lapsed,⁸ puuetega lapsed⁹ ja LGBTQIA lapsed on füüsilisele karistusele eriti haavatavad, samas kui teistele lastele kohaldatakse rohkem emotsionaalset vägivalda. Kehalise karistamise kogemus võib olla ka sooline, kuna poisid ja tüdrukud kogevad erinevat tüüpi karistusi ning neid võidakse karistada erinevate käitumiste eest.

Kehaline karistamine kätkeb endas olulisi ja laiahaardelise mõjuga ohte. Lisaks otsesele füüsilisele kahjule seostatakse kehalist karistamist järjest rohkemates teadustöodes halvema vaimse tervise, ajuarengu, moraalse mõtlemise ja haridustulemustega, samuti suurenenud agressiivsuse ja antisotsiaalse käitumisega ning kahjustatud perekondlike suhetega.¹⁰ Nii mõnedki neist tagajärgedest võivad mõjuda

⁵ Ibid, lõige 34

⁶ ÜRO Lastefond, Hidden in Plain Sight (Peidus otse silme all) (New York: UNICEF, 2014)

⁷ Know Violence in Childhood, Ending Violence in Childhood (Ole teadlik vägivallast lapsepõlves, lõpetades lapsepõlvevägivalda), Global Report (Ülemaailmne aruanne) 2017 (New Delhi: Know Violence in Childhood (Ole teadlik vägivallast lapsepõlves), 2017).

⁸ Non-Violent Childhoods: Moving on from corporal punishment in the Baltic Sea Region, Report of the National Consultation in Sweden (Vägivallatu lapsepõlv: liikudes kehalise karistamise juurest edasi Läänemere piirkonnas, aruanne riiklikust konsultatsioonist Rootsis), 8–10.05.2017

⁹ Hendricks, C., Lansford, J. E., Deater-Deckard, K., Bornstein, M., "Associations between Child Disabilities and Caregiver Discipline and Violence in Low- and Middle-Income Countries" (Seosed laste puuete ja hooldaja distsiplineerimise ja vägivallaga madala ja keskmise sissetulekuga riikides), Child Development (Lapse areng) 2014 (85(2)), 513–531

¹⁰ Gershoff, E. T., "Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review" (Vanemate kasutatav kehaline karistamine ja sellega seonduv lapse käitumine ja kogemus: metaanalüütiline ja teoreetiline ülevaade), Psychological Bulletin 2002 (128(4)), 539–579; Gershoff, E. T., Grogan-Kaylor, A., "Spanking and Child Outcomes: Old Controversies and New Meta-Analyses" (Vitsa andmine ja tulemused lapsel: vanad vastuolud ja uus metaanalüüs), Journal of Family Psychology 2016 (30(4)), 453–469

täiskasvanueani välja, sealhulgas halvem vaimne tervis ning vägivalla suurem heakskiitmine ja kasutamine hilisemas elus, eriti suurem risk kogeda intiimpartnerite vahelist vägivaldada kas ohvri või toimepanijana¹¹

Tõendid kehalise karistamise kahjulike tagajärgede kohta lisavad täiendavaid mõjuvaid argumente kehalise karistamise kasutamise lõpetamise kasuks, kuid oluline on meeles pidada, et eelkõige on küsimus laste inimõigustes. Me ei otsi tõendeid füüsilise karistuse tagajärgedest naistele, vanematele inimestele või ükskõik millisele muule inimrühmale, teadmaks, et selline karistamine peab lõppema – piisab sellest, et niimoodi rikutakse põhiõigusi.

2.5 KODUS KEHALISE KARISTAMISE

KÕRVALDAMISE POSITIIVNE MÕJU

Tõendid positiivsete muutuste kohta hoiakutes ja praktikates seoses laste distsiplineerimise ja harimisega pärast kehalise karistamise keelustamist on tugevad. Seda on näha Läänemere piirkonnas tänu mitmes riigis enne ja pärast seadusreformi läbi viidud võrdlevatele uuringutele.

NÄITED

Rootsis on täiskasvanute heakskiit füüsilisele karistusele ja füüsilise karistuse kasutamise järjekindlalt langenud arvates 1979. aastast, mil Rootsis jõustus vastav keeld. 1970ndatel said ligikaudu pooled lapsed regulaarselt laksu; 1980ndatel langes näitaja ligikaudu ühele kolmandikule ning pärast aastat 2000 on selliseid lapsi vaid mõni protsent. Muutus saavutati läbi ulatuslike meetmete, mis rakendati erinevates poliitikasektorites; muuhulgas viis justiitsministeerium läbi kõikehõlmava riikliku avaliku teavitamiskampaania, mille tulemusel oli teadlikkus asjakohasest seadusest vägagi suur.¹²

Samamoodi kaasnes keelustava seadusandlusega Soomes riiklik avalik teavitamiskampaania, mille tulemuseks oli suur teadlikkus keelust.¹³ Täiskasvanute heakskiit kehalise karistamisele langes järjekindlalt 43%-lt aastal 1983, kui keeld kehtestati, 34%-le aastal 2002, 29%-le aastal 2006, 15%-le aastal 2014 ja 13%-le aastal 2017.¹⁴

Saksamaal langes selliste noorte arv, kes ütlesid, et on „pekse saanud“, 30%-lt aastal 1992 3%-le aastal 2002, mis oli kaks aastat pärast keelu kehtestamist.

Poolas, kus keeld kehtestati aastal 2010, langes heakskiit „vitsaandmisele“ kaheksa aasta jooksul 32% võrra: 78%-lt aastal 2008 46%-le aastal 2016.¹⁵

TEGURID, MIS AITASID ROOTSIS KAASA KEELUSTAMISELE KODUSES KESKKONNAS:

- Keeldu toetav tugev poliitiline üksmeel oli oluline eeltingimus järgneva keelu rakendamiseks.
- Ülitähtis on olnud toimiv heaoluriik, sealhulgas sotsiaalkaitse, sotsiaalteenuste ja ennetavate tervishoiuteenuste kättesaadavus kõigile ning kõrge haridustase ning majanduslik ja sooline võrdõiguslikkus.
- Asjaolu, et lapsed sisenevad avalikku ruumi väga noorelt, astudes päevahoidu ja koolieelsetesse lasteasutustesse tähendab seda, et vägivallajuhtumeid on lihtsam tuvastada.
- Teadlikkuse suurendamise kampaaniatega alustati juba enne seaduse vastuvõtmist ja jätkati vastuvõtmise järgselt. Peamised kampaaniamaterjalid jagati kõikidesse kodudesse ja need olid saadaval mitmes keeles.
- 1993. aastal loodi sõltumatu laste ombudsmani ametikoht, mis on aidanud kaasa suuremale teadlikkusele seoses laste õigustega ja nende rolliga ühiskonna liikmetena.
- Rakendamise jätkuv protsess põhineb teadusuuringutel, analüüsil ja tõenditel – eriti olulised on keelu mõju perioodilised hindamised.

¹¹ Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children (Igasuguse laste kehalise karistamise lõpetamise ülemaailmne algatus), Corporal punishment of children: review of research on its impact and associations (Laste kehaline karistamine: selle mõju ja sellega seonduvat puudutava teadustöö ülevaade), Working paper (töödokument) (London: Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children (Igasuguse laste kehalise karistamise lõpetamise ülemaailmne algatus), 2016); Temple, J. R., Choi, H. J., Reuter, T., Wolfe, D., Taylor, C. A., Madigan, S., Scott, L. E., "Childhood Corporal Punishment and Future Perpetration of Physical Dating Violence" (Kehaline karistamine lapsepõlves ja füüsilise kohtamisvägivalla toimepanek tulevikus), Journal of Pediatrics 2017, avaldatud Internetis 04.12.2017

¹² Modig, C. (2009), Never Violence – Thirty Years on from Sweden's Abolition of Corporal Punishment (Mitte kunagi vägivald – kolmkümmend aastat pärast kehalise karistamise kaotamist Rootsis), Save the Children Sweden (Päästke lapsed Rootsis) ja Rootsi tervishoiu- ja sotsiaalministeerium

¹³ Central Union for Child Welfare (Lapse heaolu keskkond) (2012), Attitudes to disciplinary violence (Suhtumised distsiplinaarvägivaldale), Soome: Central Union for Child Welfare (Lapse heaolu keskkond) & Taloustutkimus Oy.

¹⁴ NNon-Violent Childhoods: Moving on from corporal punishment in the Baltic Sea Region, Report of the National Consultation in Finland (Vägivaldlastu lapsepõlv: liikudes kehalise karistamise juurest edasi Läänemere piirkonnas, aruanne riiklikust konsultatsioonist Soomes), 19–20.06.2017

¹⁵ Kuigi see näitaja tõusis 52%-le aastal 2017. Vt. Ombudsman for Children (laste ombudsman), Violence in Upbringing – Time to end this! (Vägivald lastekasvatamises – aeg sellele lõpp teha!), The Ombudsman for Children's Report 2017 (laste ombudsmani aruanne 2017), Varssavi: laste ombudsmani büroo

03

kodus keskkonnas keelu rakendamise põhimõtted

Keelu peamine eesmärk on takistada lapsevanemaid kasutamast vägivaldset või muul viisil julma või alandavat karistust vanemaid toetava ja hariva, mitte karistava sekkumise kaudu.

Siiski tuleb kõiki lastevastase vägivalda raporteeritud juhtumeid nõuetekohaselt uurida ning tagada lastele kaitse kahju eest.¹⁶

Alltoodud põhimõtted aitavad tagada, et saavutatakse kodus keskkonnas igasuguse kehalise karistamise keelustamise hariv eesmärk ning et keeld ei too kaasa lapsevanemate ülemäärast kohtulikku karistamist.

3.1 VAJALIKU JÕU KASUTAMINE INIMESTE KAHJU EEST KAITSmiseKS¹⁷

Lastekasvatamine ja laste, eriti väga väikeste laste, eest hoolitsemine nõuab juba loomuomast sagedast füüsilist tegevust ja sekkumist, et lapsi ohu eest kaitsta. Kaitsetegevus aga erineb üsna selgelt tahtlikust ja karistavast jõukasutusest eesmärgiga põhjustada teatud määral valu, ebamugavust või alandust. Kõikide riikide seadused lubavad otseselt või kaudselt mittekaristusliku ja vajaliku jõu kasutamist inimeste kaitsmiseks.

Laialt levinud vastuväide kehalise karistamise keelustamisele seisneb ekslikus kartuses, et vanemad ei saa siis enam last, eriti väikest last, kaitsta ohtude eest nagu tulise pinna puudutamine või tiheda liiklusega teele astumine. ÜRO lapse õiguste komitee on selgitanud: „Täiskasvanutena teame ise erinevust kaitsva füüsilise tegevuse ja karistava väärkohtlemise vahel; selline eristamine ei ole raskem lastega seotud tegevuste puhul.“¹⁸

3.2 DE MINIMIS PÕHIMÕTE¹⁹

De minimis põhimõtte kohaselt ei tegele seadus triviaalsete küsimustega. Väärkohtlemise puhul on tagatud, et kergema väärkohtlemise puhul toimub kohtulik menetlus vaid erandlikel asjaoludel. Nii ei tähenda laste võrdne kaitse väärkohtlemise eest, sh kodus toimuva väärkohtlemise eest, et kõik juhtumid, kus lapsevanem on last kehaliselt karistanud ning mis on ametivõimudele teatavaks saanud, peaksid jõudma süüdimõistmiseni – samuti ei juhtuks nii kõikide täiskasvanu vastu toimunud rünnakutega.

Riigid peavad välja töötama sobivad teatamise ja edasisuunamise mehhanismid ning uurima kõiki lastevastase vägivalda juhtumeid, millest neid on teavitatud. Laste sõltuvus vanematest ja perekondlike suhete ainulaadne intiimsus tähendab, et otsused alustada vanemate suhtes kohtumenetlust või muul viisil ametlikult sekkuda perekonda tuleb vastu võtta asjaolusid väga hoolikalt kaaludes. Paljudel juhtudel ei ole vanemate suhtes kohtumenetluse algatamine ilmselt lapse parimates huvides ning seda tuleks teha vaid siis, kui seda peetakse vajalikuks, et kaitsta last olulise kahju eest. Oluline on tagada tõhus koostöö korrakaitse, prokuratuuri, kohtu ja sotsiaal- või lastekaitse teenuste osutajate vahel, tagamaks, et juhtumites, mis ei jõua kohtu ette, toimub sobiv järelkontroll, kus tugiteenuseid osutatakse nii lapsele kui ka vanematele.

¹⁶ ÜRO lapse õiguste komitee, üldmärkus nr. 8 (2006) seoses lapse õigusega olla kaitsele kehalise karistamise ja teiste julmade või alandavate karistusvormide eest (artiklid 19; 28, lõiked 2; ja 37, inter alia), lõige 40.

¹⁷ Ibid, lõiked 14-1

¹⁸ Ibid, lõige 14

¹⁹ Ibid, lõiked 40-41

3.3 LAPSE PARIMAD HUVID²⁰

ÜRO lapse õiguste konventsiooniga antakse lapsele õigus, et tema parimaid huve tuleb hinnata ja arvestada esmatahtsana kõigis teda puudutavates tegevustes ja otsustes nii era- kui ka avaliku elu valdkonnas. Eeltoodut loeb ÜRO lapse õiguste komitee üheks neljast üldpõhimõttest, mis kohalduvad lapse kõikide õiguste tõlgendamisel ja rakendamisel.

KOMITEE RÕHUTAB, ET LAPSE PARIMAD HUVID ON KOLMEOSALINE KONSTRUKT:²¹

- **Sisuline õigus:** garantii, et seda õigust rakendatakse alati, kui teha tuleb otsus seoses lapse, laste grupi või lastega üldiselt ning et sellele võib kohtus tugineda.
- **Tõlgenduslik õiguse aluspõhimõte:** kui õigusnormi saab tõlgendada enam kui ühel viisil, siis tuleks valida see tõlgendus, mis kõige tõhusamalt tagab lapse parimad õigused – konventsioonis ja selle fakultatiivprotokollides toodud kõikide õiguste alusel.
- **Menetlusreegel:** lapse parimate huvide hindamine ja kindlaksmääramine nõuab menetlustagatise ning riigid peavad olema suutelised näitama, et lapse huvidega on selgelt arvestatud muuhulgas selliste otsuste tegemisel, mida peetakse olevat lapse parimates huvides; millistel kriteeriumidel otsus põhineb; ning kuidas on lapse huve kaalutud muude kaalutluste vastu.

Lapse parimate huvide konstrukti on paindlik ja kohanduv ning seadusloojad, kohtuvõimud ja muud ametivõimud peavad seda juhtumipõhiselt tõlgendama ja rakendama konventsiooni kõikide artiklitega kooskõlas. Üksikjuhtumil otsuse tegemisel tuleb lapse parimaid huvisid hinnata ja määrata konkreetset last puudutavate asjakohaste konkreetsete asjaolude valguses. Kollektiivsete otsuste – nagu näiteks seadusandja tehtavate otsuste – tarbeks tuleb üldiselt laste parimaid huvisid hinnata ja määrata teatud gruppi ja/või lapsi üldiselt puudutavate asjaolude valguses.²²

LAPSE PARIMATE HUVIDE HINDAMISEL ON KOMITEE RÕHUTANUD VAJADUST ARVESTADA JÄRGMISTE KAALUTLUSTEGA:

- lapse vaated ja isiksus;
- perekeskond ja sobivate suhete hoidmine;
- lapse eest hoolitsemine, sealhulgas hoolitsemise järjepidevus, lapse kaitse ja ohutus;
- lapse haavatavusolukord;
- lapse õigus tervisele, arengule ja haridusele.

Komitee on selgelt väljendanud, et ühelgi määral kehalist karistamist ega muud julma või alandavat karistust ei saa õigustada, väites, et see on lapse parimates huvides. Komitee märkis: „Lapse parimate huvide tõlgendus peab olema kooskõlas kogu konventsiooniga, sealhulgas kohustusega kaitsta lapsi kõigi vägivallavormide eest...“ ning seda ei saa kasutada, õigustamaks praktikat, sealhulgas kehalist karistamist, mis on vastuolus lapse inimväärikuse ja füüsilise puutumatusõigusega.²³

Pereliikmete eraldamise vältimine ja pereühitsuse säilitamine on konventsiooni ja lastekaitseüsteemi olulised osad. Seetõttu on tõenäoline, et lapse vanemast eraldamist ja/või vanema kohtumenetlusele allutamist loetakse lapse parimates huvides olevaks vaid äärmuslikel juhtudel, kus ohus on lapse turvalisus ja tervis. Lastele peresiseselt kohaldatava kehalise karistamise keelustamise peamine eesmärk on ennetada lastevastast vägivalda, muutes hoiakuid ja praktikat, et toetada positiivseid, vägivallatuid ja osaluskeskseid lastekasvatamise vorme.

20 ÜRO lapse õiguste komitee, üldmärkus nr. 5 (2003) Lapse õiguste konventsiooni üldised rakendusmeetmed (artiklid 4, 42 ja 44, lõige 6) ja üldmärkus nr.14 (2013) seoses lapse õiguse, et tema parimaid huve arvestatakse esmatahtsana (artikkel 3, lõige 1)

21 ÜRO lapse õiguste komitee, üldmärkus nr.14 (2013) seoses lapse õigusega, et tema parimaid huve arvestatakse esmatahtsana (artikkel 3, lõige 1), lõige 6.

22 ibid, lõige.34.

23 ÜRO lapse õiguste komitee, üldmärkus nr. 8 (2006) seoses lapse õigusega olla kaitstud kehalise karistamise ja teiste julmade või alandavate karistusvormide eest (artiklid 19; 28, lõige 2; ja 37, inter alia), lõige 26

04

rakendamise levinud takistuste ületamine

Üldlevinud hirm seoses kehalise karistamise keelustamisega on, et see viib lapsevanemate enama kohtu alla andmise ja pereliikmete eraldamiseni. See omakorda võib viia vastuseisuni õiguslikule ja ühiskondlikule reformile ning soovimatuseni teatada kahtlustatavatest või tuvastatud kodustest vägivallajuhtumitest. Tuleb sisse viia meetmed sellistest juhtumitest teatamise soodustamiseks ja levitada arusaama keelust kui harivast, mitte aga karistavast vahendist, nii laste, lapsevanemate ja muude hooldajate kui kõikide lastega ja laste heaks töötajate hulgas.

4.1 KODUSES KESKKONNAS RAKENDUVA KEELU MÕISTMISE SUURENDAMINE

Kodus kehalise karistamise keelu sisseviimise vastased väidavad tihti, et see viib sagedasema lapsevanemate kohtuliku karistamiseni või vangistamiseni või laste asendushooldusele paigutamiseni. Siiski ei ole riikides, kus keeld on saavutatud, seda vaatenurka toetavaid tõendeid. Tõendite puudumisest hoolimata võib hirm keelu tagajärjel toimuva sagedasema lapsevanemate kohtuliku karistamise ees kujutada reformile olulist takistust.

Lisaks mõjutab laste kehaline karistamine paljusid inimesi väga isiklikul tasandil. Paljusid löödi siis, kui nad ise olid lapsed ja paljud vanemad on oma lapsi löönud, meile aga ei meeldi oma vanematest ega meie endi lastekasvatamistavadest halvasti mõelda. See võib takistada kaastundlikku, loogilist või õigustepõhist lähenemist antud teemale. Paljudes riikides on kehaline karistamine senimaani sügavate juurtega traditsiooniline teguviis, komme, mida antakse põlvkonniti edasi lastekasvatamiskultuuri osana ning mida mõningatel juhtudel toetavad usulised tõekestpidamised. Selle tulemusel võib lapsevanemate või muude hooldajate kehalise karistamise kasutamise „õiguse“ või „kohustuse“ vaidlustamisele vahetevahel esineda oluline vastuseis.

Nimetatud probleemidega tuleb tegeleda kodus keelu rakendamise strateegia osana.²⁴ Allpool on toodud olulised abinõud ja lähenemised, mis võivad aidata kaasa keelu suuremale mõistmisele ja suuremale teadlikkusele keelust, tõstes samas toetust keelule ja aidates kaasa lastekasvatamises esineva vägivallaga seotud hoiakute ja käitumise muutusele.

4.1.1 TEADLIKKUSE SUURENDAMISE KAMPAANIAD

Teadlikkuse suurendamine on ülioluline seaduse toetuseks üksmeele loomisel ning käitumusliku muutuse ja sotsiaalse muutumise saavutamisel. Eeltoodu raames teavitatakse üksikisikuid ja kogukondi asjaomasest õiguslikust raamistikust, kehalise karistamise mõjust, positiivse lastekasvatamise hüvedest ning vanematele ja lastele pakutavatest tugiteenustest. Täiemahulist keeldu rakendavates riikides on tuvastatud teadlikkuse suurendamise meetmete teatud võtmetähtsusega elemendid, mis on asjakohasest seadusest teadlikkuse tekitamisel, seadusele toetuse loomisel ja käitumusliku muutuse saavutamisel eriliselt abiks. Kampaaniad peaksid olema järkjärgulised, pikaajalised ja laia sihtrühmaga. Kuna kauakestnud hoiakute ja praktikate muutmiseks on vaja kauakestvaid meetmeid, tuleb kavada ja rahastada paika seada, pidades silmas pikaajalisi ja korduvaid tegevusi, mis põhinevad eelnevatel kampaaniatel ja algatustel ning neist saadud teadmistel.²⁵

²⁴ Levinud küsimusi ja vastuväiteid seoses kehalise karistamise keelustamisega kodus käsitletakse enam kui kümnes keeles saadaolevas brošüüride seerias: Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children & Save the Children Sweden (Igasuguse laste kehalise karistamise lõpetamise ülemaailmne algatus & päästke lapsed Rootsi) (2017), Prohibiting all corporal punishment of children: Answers to frequently asked questions (Igasuguse laste kehalise karistamise keelustamine: vastused korduma kippuvatele küsimustele).
²⁵ Vt näiteks https://www.unicef.org/cbsc/index_42352.html ja Corporal punishment in the Baltic Sea Region, National Consultation Report Estonia (Kehaline karistamine Läänemere

Kampaaniatega peaks motiveerima lapsevanemaid ja hooldajaid, suurendades teadlikkust negatiivsest mõjust, mida kehaline karistamine võib avaldada lapse tervisele ja arengule. Hoiakute ja käitumise muutuste soodustamisel on keskse tähtsusega ka teave positiivse lastekasvatamise kohta ning selliste vägivaldlastekasvatamise strateegiate eeliste kohta, millega toetatakse lapse tervet arengut, vähendatakse stressi ja tugevdatakse lapse ja vanema suhteid.

Tõhusate kampaaniate raames peaks käsitlema kultuuri- või religioonipõhiseid kehalise karistamise õigustusi, sealhulgas kasutades nii tõendeid ja teadusuuringuid kui ka kultuurilisi ja teoloogilisi argumente valearusaamade, hoiakute ja uskumuste lahkamisel. Kampaaniad peaksid ka sisendama kohustuse tegutseda – näiteks viies Euroopa riigis läbiviidav kampaania „See it, hear it, tell it“ (Näe seda, kuule seda, räägi seda) julgustab ja võimestab inimesi märkama vägivallamärke ning tegutsema.

Nii enne kui ka pärast seadusreformi saavutamist peaks riiklikus vanemate ja laste hariduses rõhutama keelu eesmärki ja selle eesmärgi elluviimise viise. Hajutamaks levinud hirmu, et keeld toob kaasa vanemate laialdase kohtuliku karistamise, tuleks rõhutada järgnevaid olulisi punkte.

Perekonnasisese laste kehalise karistamise keelustamise peamine eesmärk on ennetus – lastevastase vägivalda ennetamine, muutes hoiakuid ja praktikaid, mis on aluseks laste võrdsele õigusele olla väärkohtlemise eest kaitstud ning millega toetatakse lastekasvatamise positiivseid, vägivaldast vorme.

Laste võrdne kaitse tähendab seda, et kõik lapse vastu suunatud rünnakud kujutavad endast kuritegu samal viisil nagu täiskasvanute vastu suunatud rünnakute puhul. Siiski ei tähenda igasuguse kehalise karistamise kriminaliseerimine automaatselt ega sagedast vanemate kohtumenetlusele allutamist. See on väga harva lapse parimates huvides, kuna lapsed on vanematega lähedaselt seotud ja sõltuvad vanematest. Kohtumenetlust tuleks rakendada ainult juhul, kui see on ainus viis last kaitsta.

Kuigi täiskasvanute vaheline kergem väärkohtlemine on selgelt ebaseaduslik, jõuavad sellised juhtumid de minimis põhimõttest – seadus ei tegele triviaalsete asjadega – tulenevalt väga harva kohtusse. Laste kergem väärkohtlemine jõuab ehk veelgi väiksema tõenäosusega kohtusse, kuna sobivaid tõendeid saada on raske. Väärkohtlemise nimetamine „kergeks“ ei tähenda, et see on mitteoluline või et seda peaks ignoreerima või seaduslikuks pidama; see tähendab, et reageering peab olema hariv, positiivne ja toetav, mitte aga negatiivne ja karistav.

Vähestel juhtudel, kus muud toetavad sekkumised ei ole tulemusi andnud ja kus lapse asendushooldusele paigutamine või vanema kriminaalkorras karistamine on vajalik lapse ohu eest kaitsmiseks, on last nii kergem kaitsta, kuna kurjategija ei saa enam toetuda seadustele, millega on lubatud teatud ulatuses vägivald laste vastu, sh „mõistlikule karistusele“ viitav kaitse või seadused, millega vanematele või teistele hooldajatele antakse „korralekutsumise õigus“.

NÄITED

Rootsis viidi enne ja pärast 1979. aasta seadusreformi läbi suuremahuline valitsuse rahastatud kampaania. Kampaania raames sai iga leibkond asjakohase brošüüri. Asjaomane teave pandi ka piimapakkidele, et suurendada teadlikkust nii laste kui ka täiskasvanute hulgas ning julgustada arutelu perekonnaringis. Kampaania tulemusel oli avalikkuse teadlikkus seadusest väga suur. Aastaks 1981 oli enam kui 90% Rootsi peredest kehalise karistamise keelust teadlik.²⁶

Teadlikkuse suurendamine sellest, et lastel on õigus vägivaldast elule, vägivalda kasutamise seotud ohtudest ning olemasolevatest alternatiividest, peaks viima lastevastase vägivalda vähenenud sallivuseni ühiskonnas. Tulemusena on mõnedes riikides, kus riik on keelu aktiivselt rakendanud, lastevastastest rünnakutest teatamise arv tõusnud, eriti juhul, kui keeluga käib kaasas kohustus asjast teatada. Suurenenud teatamine vägivaldajuhtumitest võimaldab sotsiaal- ja lastekaitseteenuste kaudu pakkuda suuremat tuge peredele, kes seda vajavad, kuid ei vii tingimata rohkemate kohtuasjadeni.

Rootsis tõusis pärast keelu kehtestamist laste väärkohtlemisest teatamise arv, kuid enamus juhtumeid langes väga kerge väärkohtlemise kategooriasse. Sellest võib järeldada, et vägivaldast olevad lapsed tuvastati enne, kui rasked vigastused said toimuda.²⁷ Tegelikult ei ole keeld viinud kohtumenetluse algatamiseni rohkematel juhtudel ning uuringud on näidanud, et süüdimõistvaid otsuseid tehakse vaid asjades, kus on selged tõendid lapsele tekitatud valu kohta kriminaalkoodeksi tähenduses. Samuti ei ole tõendeid, et keelu vastuvõtmisest alates oleks suurenenud laste arv, kes suunatakse kehalise karistamise tagajärjel asendushooldusele.²⁸

TEADLIKKUSE SUURENDAMINE VASTSAABUNUD LASTE JA VANEMATE HULGAS

Riikides, kus kehalise karistamise seaduskeelu osas on saavutatud tugev ühiskondlik üksmeel ja toetus, võib olla vajalik strateegiad üle vaadata ning võtta kasutusele uued meetodid vastsaabunud laste ja vanemateni jõudmiseks. Antavas teabes peaks

piirkonnas, Eesti Riiklik konsultatsiooniaruanne), 15-1711. 2017. Konsultatsioon Rootsis, 2017. a. maikuu

26 Modig, C. (2009), Never Violence – Thirty Years on from Sweden's Abolition of Corporal Punishment (Mitte kunagi vägivald – kolmkümmend aastat pärast kehalise karistamise kaotamist Rootsis), Save the Children Sweden (Päästke lapsed Rootsi) ja Rootsi tervishoiu- ja sotsiaalministeerium.

27 Durrant, J. (2000), A Generation Without Smacking: the impact of Sweden's ban on physical punishment (Laksuvaba põlvkond: Rootsi füüsilise karistuse keelu mõju), Save the Children (Päästke lapsed).

28 Leviner, Pernilla, The Swedish Ban on Physical Punishment of Children – Legal implications, implementation and challenges (Laste füüsilise karistamise keeld Rootsis – õiguslikud tagajärjed, rakendamine ja väljakutsed), esitlus, Stockholm, 8.05.2017, viidatud väljaandes "National".

käsitlenud kultuurierinevusi ning arusaamu lastest ja vägivallast sellisel viisil, et panustatakse mitte ainult seadusest teadlik olemisse, vaid järkjärgulisse muutusesse hoiakutes ja praktikates. Migrantide ja pagulaste kogukonna liikmetest võivad saada head muutunud hoiakute ja käitumiste eestseisjad sarnase taustaga ja sarnastest kultuuridest pärit inimeste hulgas.

NÄITED

Soomes on kogemus näidanud, et teabe andmisega saab olukorda mõjutada, kui seda kombineeritakse nõustamise ja nõuandmisega selles osas, kuidas asjaomaseid praktikaid igapäevases pereelus rakendada.²⁹

Rootsis haldab Stockholmi maavolikogu internetipõhist noortekliinikut. Noortekliinikut puudutav teave on Internetis saadaval viies migrantide ja varjupaigataotlejate hulgas kõige levinumas keeles. Koostöös Rootsi noorte ja kodanikuühiskonna ametiga (Swedish Agency for Youth and Civil Society) töötavad noortekliinikud välja nimetatud veebisaidiga seotud koolituskursusi.³⁰

4.1.2 MEEDIA KASUTAMINE AVALIKUKS ARUTELUKS TEABE JAGAMISEL

Paljud ajakirjanikud ja meediaväljaanded käsitlevad aktiivselt perekondadega seotud küsimusi, sealhulgas koduvägivald, laste ja naiste õigused ning perekonna ja lastekasvatamise edasiarenev tähendus kaasaegses ühiskonnas. Ajakirjanikud teevad sageli tihedat koostööd kodanikuühiskonnaga, täites teadlikkust suurendavat, teavet andvat ja harivat rolli.

Läänemere piirkonna kogemus on näidanud, et meedia võib mängida olulist osa lastekaitseteemade kaasamisel avalikku arutellu, sealhulgas kehalise karistamise keeldu ja positiivset lastekasvatamist puudutav teave. Mõnedes riikides on teatud asutustes toimuva laste õiguste rikkumise meediakajastus aidanud survestada riigiasutusi täitma oma kohustusi laste ohutuse tagamisel.

Riikides, kus kavatakse kehaline karistamine keelustada, ja kus soovitakse kehtestada tõhus keeld, tuleks tagada riigiasutuste mõjus koostöö toetavate ajakirjanikega. See võib aidata tõsta teema tähtsust ning teavitada vanemaid ja lapsi keelust, rõhutades, et keelu eesmärk on hariv, mitte karistav. On oluline tuvastada kõige olulisemad hetked ja lood, mis köidavad avalikkuse tähelepanu ning anda ajakirjanikele seaduse kohta ajakohast ja täpset teavet, hoida neid kursis kehalise karistamise negatiivsete tagajärgi puudutavate uuringute ning alternatiivsete positiivsete lastekasvatamisemeetoditega. Samuti on oluline kaasata ajakirjanikke ja meediaväljaandeid,

mis on populaarsed rühmade hulgas, kelleni on raske jõuda – sealhulgas vähemused – ning tagada, et täpset teavet mitte ainult ei anta, vaid ka kohandatakse nende konkreetsetele vajadustele.

Meedia saab pakkuda ka platvormi avalikuks aruteluks, seda näiteks ühiskondlike ja poliitiliste arutelude puhul, kus poliitikud, akadeemikud, praktikud ja kodanikud saavad küsimust üheskoos arutada. See võib kodanike teemasse haaramisel osutada võimsaks vahendiks.

Ka laste häält ja arvamust saab meedia kaudu kuuldavaks ja võimsamaks muuta. Et esindatud oleks erinevad lapsepõlvkogemused, tuleks tagada struktuurid, mis võimaldavad jätkuvat panustamist laste ja noorte poolt, kellel kõigil on erinev taust ja erinevad võimed. Lapsed võivad mängida aktiivset rolli omaenda meedia ja sõnumite tootmisel, mis on abiks tagamisel, et nende panus on tähenduslik ja täpne.

Kehalise karistamise käsitlemisel meedias tuleb alati silmas pidada eetilist kajastamist, andmekaitset ja privaatsust, eriti laste ja professionaalide isiku kaitsmisel.

4.1.3 KOOSTÖÖ KOGUKONDADE JA USUPÕHISTE ORGANISATSIOONIDEGA

Kogukonnavõrgustikega sidemete loomine võib anda võimalusi harimiseks ja teadlikkuse suurendamiseks. Vanemate tugigrupid, kohalikud kogukonnajuhid ja usulised juhid võivad täita üliolulist rolli oma kogukonna toetamisel, liikumaks kehalise karistamise juurest edasi positiivsemate ja kaasavamate lastekasvatamise meetodite juurde. Nemed saavad kasutada oma kogukondlikku positsiooni koostöös teistega, et aidata muuta kultuuril või traditsioonidel põhineda võivad hoiakuid ja praktikaid. Nad võivad mängida ka tähtsat osa seadusreformi mõju hindamisel.

Järjest enam usulisi kogukondi ja organisatsioone teevad aktiivset tööd, juurimaks välja igasugust vägivalda lastekasvatamises, sealhulgas vaieldes vastu neile, kes kasutavad asjaomased pühi tekste ja õpetusi vägivaldse käitumise õigustamiseks. Kaastunde, võrdsuse, rahu ja vägivallatuse kesksed väärtused on universaalsed kõikides suuremates maailmaausundites. „Kyoto deklaratsioon – mitmeausundiline kohustus seista lastevastase vägivalla vastu“ on välja töötatud kõikide usundite usujuhtide poolt ning vastu võetud 2016. aastal ülemaailmsel assambleel „Religioonid rahu nimel“.³¹ Deklaratsioonis kutsutakse valitsusi üles keelustama ja välja juurima igasugune lastevastane vägivald, sealhulgas kehaline karistamine.

Tuginemine religioossele toetusele kehalise karistamise lõpetamise osas võib anda olulise panuse kehalise karistamise keelu rakendamisel

29 Non-violent childhoods: Moving on from corporal punishment in the Baltic Sea Region, National Consultation Report Finland (Vägivallatu lapsepõlv: liikudes kehalise karistamise juurest edasi Läänemere piirkonnas, aruanne riiklikust konsultatsioonist Soomes), 19–20.06. 2017.

30 Florin, Ola, Preventing Men's Violence Against Women and the Child Rights Implications (Meeste naistevastase vägivalla ennetamine ja laste õigustega seotud tagajärjed), Tervishoiu- ja sotsiaalministeerium, esitlus, Stockholm, 10.05.2017.

31 Vt. <https://www.unicef.org/violencestudy/pdf/Final%20Declaration%20VAC-28%20Aug-Kyoto.pdf>

kodus keskkonnas. On oluline toetavaid usujuhte partneritena kaasata igasugusesse teadlikkuse suurendamise kampaaniasse, konsulteerida nendega parimate lähenemiste osas nende konkreetse usundi traditsiooni raames ning leida võimalusi rakendada nende mõjujõud ja suhtlus-, juhi- ja õpetlasoskused. Ka pakutakse seoses laste kehalise karistamise keelustamise ja väljajuurimisega juhendamist, toetamaks neid, kes teevad koostööd religioossete kogukondadega või selliste kogukondade sees või mitmeusundilistes keskkondades.³²

4.1.4 SELGED JUHISED JA VÄLJAÕPE LASTEGA JA LASTE HEAKS TÖÖTAJATELE

Et saavutataks keelu eesmärk – tagada toetavate ja harivate, mitte karistavate sekkumiste kaudu, et vanemad lõpetavad vägivaldsete või muude julmade või alandavate karistuste kasutamise – on vaja selget juhendamist ja juhiseid. Kõik laste ja peredega ning laste ja perede heaks töötavad ametnikud ja professionaalid peaksid saama nõu ja väljaõpet seoses keelu eesmärgiga ning sellega, kuidas keeldu lapse parimates huvides rakendada. Sellised isikud on muuhulgas:

- poliitikakujundajad;
- tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalhoolekande valdkondade professionaalid;
- politseitöötajad, prokuratuuri töötajad ja kohtunikud.

Iga rühm peaks saama konkreetseid juhiseid, kus on välja toodud just selle rühma liikmete roll kodustes tingimustes keelu rakendamisel. Juhistes tuleks rõhutada keelu eesmärki, laste õigust võrdsele kaitsele ning keskendumist positiivsetele reageeringutele ja sekkumistele, toetamaks abivajavaid perekondi, samuti asjaolu, et igasugune lapse lahutamine tema vanematest peab olema viimasena rakendatav meede, mida kasutatakse vaid siis, kui seda loetakse lapse parimates huvides vajalikuks ning meede on läbinud kohtuliku kontrolli.

4.2 TEATAMISE JA EDASISUUNAMISE SUURENDAMINE

Laste ja perekondadega töötavad professionaalid kardavad sageli, et kaotavad oma klientide usalduse, kui teatavad kahtlustatavatest või tuvastatud kehalise karistamise juhtudest või et see võib põhjustada lisatressi perele, kes on juba niigi raskes olukorras.

Ka lapsed ise, pereliikmed ja avalikkuse liikmed (näiteks naabrid) ei soovi alati kehalisest karistamisest teatada, kuna kardetakse tundmatut menetlust, perekonna lahutamise või lapsevanema süüdimõistmise riski või koputajaks sildistamist. Osa neist hirmudest võivad takistada ka lapsevanemaid ja hooldajaid häält tõstmast ja otsimast abi oma käitumise muutmiseks, seda eriti riikides, kus kehaline

karistamine on keelatud ja kehalise karistamise kasutamisega kaasneb ühiskondlik märgistamine.

Eesti noored kirjeldasid mitmeid tegureid, mis võivad takistada lapsi teatamast kodus rakendatavast kehalise karistamisest.

- Hirm, et laps eraldatakse perekonnast. Sageli aktsepteeriksid lapsed pigem teatud piirini vägivalda kui oleksid oma perekonnast lahutatud. Sel põhjusel ei räägi mõned lapsed sõbrale, õpetajale või sotsiaaltöötajale, kui ongi kodus vägivalda kogenud. Vahel ei räägi lapsed ühe vanema vägivaldsusest isegi teisele vanemale, sest ei soovi, et neid karistatakse.
- Hirm, et nende kogemus ei jää konfidentsiaalseks. Noortel võib olla raske koolis õpetajaid, sotsiaaltöötajaid või psühholooge usaldada, kuna kardetakse, et need isikud ei hoia noorte kogemust konfidentsiaalsena.
- Kehalise karistamisega seotud häbitunne takistab laste kogemuse ja selle lastele avalduva mõju avatud arutelu. Lapsed tunnevad sageli häbi mitte ainult kehalise karistamise ohvriks olemise vaid ka oma vanemate käitumise pärast ning selle pärast, et arvavad ekslikult, et kõik see jätab neist ja nende perest halva mulje.

Lapsed peaksid teadma, et on vale, kui vanemad neid löövad, ning neid peaks julgustama sellest konfidentsiaalselt rääkima ning abi otsima. Lapsed peaksid teadma, et nad ei ole kohustatud saladusi hoidma ning et on olemas nende vanemaid toetavad teenused, mille raames ei pruugi olla vajalik last tema perekonnast eraldada või vanemaid karistada.

Professionaale ja ametnikke seovad konfidentsiaalsusreeglid, kuid neil on ka kohustus kaitsta last vägivald eest; mitmetes riikides kehtib ka teatamise kohustus ja erandid konfidentsiaalsuskohustusest. Ametnikud ja professionaalid peavad selles osas tagama läbipaistvuse lapsele ning teavitama last sellest, kuidas nad kavatsevad lapse parimates huvides käituda teabega, mida laps on nendega jaganud.

Läänemere piirkonnas on näiteks teatamiskohustus ja riiklike tasuta abitelefoni olemasolu aidanud julgustada ja suurendada kehalise karistamise kahtlustatud ja tuvastatud juhtumitest teatamist ja selliste juhtumite edasisuunamist.

4.2.1 KOHUSTUSLIK TEATAMINE KAHTLUSTATAVATEST VÄGIVALLAJUHTUMITEST

Lastevastase vägivalda teadaolevatest või kahtlustatavatest juhtumitest kohustusliku teatamise eesmärk on võimaldada sellise lastele tekitatava kahju varajast tuvastamist, mis muidu ehk ei jõuaks selliste asjaomaste ametivõimude tähelepanu alla,

³² Vt. <http://churchesfornon-violence.org/> or <https://endcorporalpunishment.org/>

kellel on lapse kaitsmise eesmärgil võim sekkuda. Nii kinnitatakse ka kõikide täiskasvanute eetilist kohustust laste eest hoolitseda ning neid kaitsta kuritarvitamise ja kahju eest ning aidatakse luua lastekesksemat kultuuri, mis on vähem sallivam kuritarvitamise ja lastevastase vägivalda suhtes.

Teated põhinevad tavaliselt kahtlustel; üksikisikust kodanik ei pea otsustama probleemi iseloomu ega võetavate meetmete üle. Sotsiaaltöötajad on pädevad tõendeid koguma ja juhtumit hindama, et teha lapse parimate huvidega kooskõlas olevad sobivad otsused. On oluline, et kõik asjaga seotud mõistaksid, et teatamine ei vii automaatselt perekonnale rakendatavate sanktsioonideni, kuid on vajalik samm, tagamaks, et süsteem saaks toimida õigesti ja tõhusalt.

NÄITED

Riikides on kohustuslikule teatamisele lähenetud erinevalt. Teatamiskohustus võib olla kohalduv ametnikele ja professionaalidele või kõikidele kodanikele ning võib olla seotud lastega seotud erinevate riskitasemetega ja ohtudega. Näiteks Eesti lastekaitseeadus kohustab kõiki kodanikke teavitama ametivõime, kui saadakse teada „hädahoos“ olevast lapsest (kui oht lapse elule või tervisele on tõsine ning on mõistlik alus arvata, et laps on konkreetsetes ohus) või „abivajavast“ lapsest (see hõlmab laiemalt kõiki juhtumeid, kus esinevad lapse turvalisust, heaolu ja arengut ohustavad riskid).

Teatada võib sotsiaaltalitusele, seda madalama ohuga olukordades, või politseile ning riigiti on sellega seonduv organiseeritud erinevalt. Rootsisis teatatakse tavaliselt sotsiaaltalitusele, mis uurib juhtumit ja otsustab, kas teatada juhtumist politseile korrakaitsega seotud uurimise eesmärgil. Kus selline asutus on olemas, langetab asjakohase otsuse Barnahus'i (lastemaja) multidistsiplinaarne ja ametkondadevaheline meeskond. Eestis peavad sotsiaaltöötajad teate kättesaamisest kümne päeva jooksul otsustama, kas algatatakse juhtumikorraldus.

Lõpuks, kui teatamiskohustusest kinni ei peeta, võidakse sanktsioone rakendada või mitte. Et tagada abivajavate perekondadega seoses teenuste kättesaadavuse standardi täitmine, on soovitatav rakendada sanktsioone ametnikele ja professionaalidele, kes ei täida oma teatamiskohustust. Sanktsioone ei pruugita kohaldada teatamiskohustusest mitte kinnipidavatele kodanikele – nii on näiteks Eestis.

Eestis 2017. a tuli 40% teadetest abivajavatest või hädahoos laste kohta ametnikelt ja professionaalidelt nagu politseiametnikud, sotsiaaltöötajad või lasteaiatöötajad, kuigi ka naabrid teatasid laste väärkohtlemise kahtlustest.³³

SAADUD ÕPPETUNNID

Kohustuslik teatamine on tõestatud kasulik vahend, et tuua rohkem juhtumeid riigiasutuste ja teenuseosutajate tähelepanu alla. Mitmetes riikides on täheldatud suundumust, kus esimestel aastatel pärast teatamiskohustuse sisseviimist teadete arv ja seega ka vastav töökoormus tõuseb ning hiljem taas langeb. Nii on oluline teatamise kohustuse kehtestamist sobivalt kavandada ja selleks ette valmistada, et olla valmis seotud teenuseid osutama ja sissetulevate teadetega tegelema. See hõlmab eelarve eraldamist, asjaomaste ametnike ja professionaalide värbamist ning koolitust.

4.2.2 RIIKLIKUD ABITELEFONID

Abitelefoniid võib hõlmata sotsiaalteenuste süsteemi kui tasuta kättesaadavad esmased kontaktpunktid lastele, lapsevanematele, professionaalidele ja teistele, kes otsivad abi kehalise karistamise ja muude koduvägivalda juhtumitega seoses. Abitelefoniid osutavad konfidentsiaalset teenust, mille raames tavaliselt pakutakse teavet, tuge ja juhiseid ning suunatakse abivajaja edasi.

Tasuta riiklike abitelefoniide hüved on laialdased. Abitelefoniid on geograafilise kaetuse ja taskukohasuse poolest laialdaselt kättesaadavad, kuna raha on juurdepääsetavuse takistusena eemaldatud. Abitelefoniidel saab mugavalt ja kohe täpset teavet, nõu ja tuge, eriti ööpäevaringse teenuse puhul, ning sellistel telefonidel helistajat ei mõisteta hukka, ta jääb konfidentsiaalseks ning mõnedel juhtudel anonüümseks. Oluline on, et abitelefoniid võivad toimida ka juurdepääsuna teistele teenustele, sealhulgas nõustamine, tervisega seotud ja hädaabituugi.

Abitelefoniid peaksid andma olulist ja kultuuriliselt sobivat teavet ning toetama võrdset juurdepääsu, pöörates eritählepanu haavatavatele lastele ja täiskasvanutele ning puudega inimestele.³⁴

SAADUD ÕPPETUNNID

- Lapsed ja vanemad kasutavad teenuseid, mida usaldavad ning mida tajuvad enda jaoks tähenduslikena.
- Kergesti kättesaadav riiklik abitelefoni pakub lastele, vanematele ja professionaalidele madala lävega juurdepääsu teabele, nõuannetele ja kaebuste esitamise mehhanismile. Abitelefoni töhus hõlmamine riiklikku lastekaitse süsteemi aitab seega laste kaitset tõhustada.
- Kvaliteedi tagamine on ülioluline, sealhulgas töötajate ja vabatahtlike sobiv värbamine, väljaõpe ja järelevalve ning teenuse jälgimine ja hindamine.

³³ Eve Liblik, Sotsiaalkindlustusamet, Eesti Riiklik konsultatsioon, Narva, 16.11.2017

³⁴ Social Policy Evaluation and Research Unit (Sotsiaalpoliitika hindamise ja uurimise üksus) (Superu), What is known about the effectiveness of social sector freephone helplines? Rapid evidence-based literature review (Mis on teada sotsiaalsektori tasuta abitelefoniide tõhususe kohta? Tõenditepõhise kirjanduse kiirülevaade), veebruar 2018

- Anonüümsus võib julgustada teatamist, kuna ei ole vaja karta piinlikkustunnet, märgistamist või tagasilööke. Eesti lasteabitelefoni puhul on leitud, et lastevastase vägivalda tunnistajaks olnud lapsed või naabrid ei soovi tavaliselt oma nimesid avaldada. Tõsistel juhtudel teavitab abitelefoni personal politseid, kes võib otsekohe vastavasse koju kohale minna.
- Abitelefone võidakse kasutada pigem nõu ja teabe saamiseks kui vägivallast teatamiseks. Hiljutistes uurimustes Rootsis leiti, et kuigi abitelefoni kasutatakse sageli, teatab vaid 1,6% kuritarvitatud lastest kuritarvitamisest anonüümse abitelefoni kaudu (kuritarvitamisest teatatakse kõige sagedamini sõbrale, siis õele/vennale).
- Abitelefonid peavad hoidma end kursis muutuvate kasutajavajadustega ning olema nende vajaduste täitmisel valikute pakkumises uuenduslikud. Nii kasutatakse mõistet „abitelefon“ laiemas mõttes, kuna telefonipõhised abiteenused laienevad teistesse platvormidesse, sealhulgas Internet, e-kiri ja tekstisõnum.

05

kehalise karistamise juhtumitele reageerimine

Pereüksuse säilitamine ja eraldamise vältimine on lastekaitseüsteemi kesksed eesmärgid. Kui kodus tuvastatakse kehalise karistamise kohaldamine, siis on kõige sagedamini lapse parimates huvides selline reageering, millega toetatakse lapsevanemaid oma käitumise muutmisel ning taastatakse või tõhustatakse perekonna suhtlikkust lapse eest hoolt kanda. Juhtudel, kus lapsel ei ole võimalik oma perekonna juurde jääda tõsist kahju kandmata, tuleb esmatähtsana hinnata ja arvestada lapse parimaid huve. Lapse parimad huvid tuleb kindlaks teha juhtumipõhiselt, arvestades konkreetse lapsega seotud asjaolude ja olukorraga.

5.1 LASTE KAASAMINE TEENUSTE VÄLJATÖÖTAMISSE JA MURETTEKITAVATELE JUHTUMITELE REAGEERIMISSE

Lapse õiguste konventsiooni artiklis 12 on sätestatud lapse õigus avaldada arvamust. Artiklis antakse lastele õigus väljendada oma vaateid ning sellele, et nende vaateid hinnatakse vastavalt tema vanusele ja küpsusele kõigis neist puudutavates küsimustes. Artiklit 12 loetakse üheks konventsiooni juhtpõhimõtteks, mis on kõigi teiste õiguste tõlgendamisel ja kasutamisel alustpaneva tähendusega. Sättega tunnustatakse asjaolu, et laps on oma elu ja kogemuste alal asjatundja ning see kehtib nii sotsiaalpoliitilise osaluse kui ka last puudutava kohtu- ja haldusmenetluse osas. Viimatinimetatu nõuab lapsega arvestavat suhtlust ja küsitlemist, sealhulgas lapsesõbraliku keskkonna tagamist.

Mis puudutab sotsiaalpoliitilist osalust, siis võivad lapsed väärtuslikult panustada teenuste kujundamisse ja koduvägivalla juhtudel kohaldatavasse reageeringusse. Laste sellisel viisil kaasamise protsess tuleb hoolikalt ette valmistada, tagades

nii kaitsekoostuste täitmise kui ka valides parimad meetodid erinevates vanuses, erineva küpsuse astme ja erineva väljendusvõimekusega laste jaoks. Võimalikud valikud on näitlemise, kunsti, maali, lühifilmide loomise ja digitaalse jutuvestmise kasutamine.

NÄIDE

Rootsi laste ombudsman töötab „Young Speakers“³⁵ (noored kõnelejad) nimelise meetodiga, mille raames viib ta lastega erinevates keskkondades läbi vestlusi ja grupiarutelusid, teemaks ka vägivald. Lasteombudsman on koostöös lastega ka välja töötanud lastesõbraliku veebilehe „Koll pa Soc“³⁶, kust saab lastesõbralikku teavet laste õiguste, sotsiaaltalitusega ühenduse võtmise võimaluste ning sotsiaaltalituse rolli ja asjakohaste seaduste, sealhulgas kehalise karistamise seaduskeelu, kohta.

LÄÄNEMERE PIIRKONNA LASTE JA NOORTE SOOVITUSED³⁷

- Lapsed soovivad paremat juurdepääsu kvaliteetsele

³⁵ Vt. <https://www.barnombudsmannen.se/young-speakers/om-unga-direkt/>

³⁶ Vt. <https://kollpasoc.se/>

³⁷ Non-Violent Childhoods: Moving on from corporal punishment in the Baltic Sea Region, National Consultation in Sweden (Vägivallatu lapsepõlv: liikudes kehalise karistamise juurest edasi Läänemere piirkonnas, Aruanne riiklikust konsultatsioonist Rootsis), 8–10.05.2017, lk 22–24; Non-Violent Childhoods: Moving on from corporal punishment in the Baltic Sea Region, Report of the National Consultation in Estonia (Vägivallatu lapsepõlv: liikudes kehalise karistamise juurest edasi Läänemere piirkonnas, Riiklik konsultatsioon Eestis), 15–17.11.2017.

teabele vägivalda ennetamise kohta, oma õiguste ja vajadusel abisaamise võimaluste kohta. Sellel eesmärgil tuleks kasuks interaktiivsed veebilehed ja asjaomased asutused kooli või muude laste ajaveetmiskohtade läheduses.

- Sotsiaaltöötajad peaksid tegutsema ennetavamalt ja võtma kontakti lastega, keda nad usuvad kodus vägivalda kogevat, et aidata lastel asjast rääkida.
- Õpilased sooviksid võimalust igal ajal sotsiaaltöötajaga anonüümselt ühendust võtta. See võiks vähendada muret ja ebakindlust, mis puudutab koduvägivalda avaldamise tagajärgi perekonnale.
- Lapsed peaksid neid mõjutavatesse otsustusprotsessidesse olema kaasatud aktiivsemalt ja süstemaatilisemalt. Lastevastase vägivalda ja lastega peetava töhuga suhtlusega seotud teemad peaksid olema kaasatud kõikide laste ja peredega töötavate professionaalide – sealhulgas sotsiaaltöötajad, õpetajad ja psühhiatrid – akadeemilisse baasharidusse ja täiendkoolitusse.
- Õpetajad ja päevahoiu töötajad peaksid lastele kehalise karistamisest rääkimist alustama juba väga varajases east söömes, lasteaias ja algkoolis.
- Grupiprogrammid peaksid olema kättesaadavad lastele, kes on erinevas vormis vägivaldaga kokku puutunud, kuna lapsed on harjunud veetma aega erinevates lastegruppides ning paljud lapsed tunnevad end hästi, tehes tegevusi koos teiste lastega.

5.2 POSITIIVSED SEKKUMISED PEREKONDADE TOETAMISEKS

Perekonnas rakendatava laste kehalise karistamise keelustamise peamine eesmärk on lastevastase vägivalda ennetamine, muutes hoiakuid ja praktikaid, ning lastekasvatamise positiivsete, vägivallatute vormide toetamine. Lapsed sõltuvad oma vanematest ning perekonda tunnustatakse kui laste kasvu ja heaolu loomulikku keskkonda. Perekonna säilitamine ja eraldamise ärahoidmine peaksid seega olema igasuguse ÜRO lapse õiguste konventsioonil põhineva lastekaitseüsteemi kesksed eesmärgid (artikkel 9).

Kui kodus tuvastatakse kehalise karistamise kasutamine, siis on kõige sagedamini lapse parimates huvides selline reageering, millega toetatakse lapsevanemaid oma käitumise muutmisel ning taastatakse või tõhustatakse perekonna suutlikkust lapse eest hoolt kanda. Erand tehakse vaid juhtudel, kus lapse ohutus ja tervis on ohus ning eraldamine on vajalik lapse kaitsmiseks.

NÄITED

Läänemere piirkonnas ja muudes riikides on kodus aset leidva kehalise karistamise juhtumites rakendatud mitmeid lapsekeskseid integreeritud teenuseid ja multidistsiplinaarseid meetmeid. Edukate sekkumiste

näiteks on Barnahus'i (lastemaja) mudel, mis põhineb lapsesõbralikus keskkonnas organiseeritud multidistsiplinaarsetel ja ametkondadevahelistel sekkumistel. Lapse professionaalne ülekuulamine ja arstlik hindamine on Barnahus'i mudeli kesksed komponendid. Lisaks pakutakse pere lahendusringi meetodi (Family Group Conferencing) raames struktureeritud raamistikku konfliktide hindamiseks ja lahendamiseks ning avalike teenuste toel kaasatakse aktiivselt kõik pereliikmed. Selle meetodiga õpetatakse pereliikmeid tuvastama lahendusi oma probleemidele ja võtma vastutust probleemide lahendamise eest.

5.3 LAPSEKESKSED TEENUSED

Ei ole olemas ühtset „lapsekeskse“ lähenemise määratlust ega juhust selle praktiliseks saavutamiseks sotsiaalteenuste, hariduse või muus valdkonnas. Siiski näitab kogemus, et lapse paigutamine tegevuste keskmesse nõuab drastilist mõtteviisi muutmist. Täna keskenduvad süsteemid ja teenused paljudes Euroopa riikides suurel määral ikka veel täiskasvanutele.³⁸

Lapsekesksus ei tähenda seda, et laps peab kohal olema või et tuleb alluda lapse igale soovile. Pigem kirjeldab see lähenemist, kus otsuste keskmes on lapse parimad huvid, õigused ja vaated. Heade praktikate ja kaitsete raamistik võib toetada tõhusat lapsekeskset lähenemist. Lapsekeskse lähenemise puhul on esmatähtis iga juhtumi individipõhine vaagimine. Üldjuhul tuleb olukorda lapsega arutada ning tema vaateid ja vajadusi vastavalt hinnata, tuleb võtta piisavalt aega, et laps saaks oma vaateid väljendada ning et talle saaks võimaldada tuge, mida ta vajab. On ülioluline, et laps mõistab toimuvat, tunneb, et teda kuulatakse ning teab, milliseid samme protsessi tagajärjel tehakse. Lapsekesksel viisil tegutsemine hõlmab seega arusaadavat dialoogi, arutelu ning individuaalsete olukordade ja vajadustega arvestamist.

ISIKUANDMED JA VÄGIVALDA ENNETAMINE

Kõikides Euroopa riikides on andmekaitseasutused üsnagi sarnased, kuid mõnedes Läänemere piirkonna riikides on välja töötatud ühtsed riiklikud sotsiaalteenuste andmebaasid, mis toimivad tõhusalt, võimaldades kiiret juurdepääsu vägivallariskiga laste ja perekondade teabele. Ühtne andmebaas võimaldab teenuste katkematus, kui perekonnad kolivad ühest omavalitsusüksusest teise, kuna sotsiaaltalitusel on juurdepääs sellise perekonna juhtumitoimikutele, kes on varem teises omavalitsusüksuses talitusega ühenduses olnud. See parandab teenuste kvaliteeti ja kiirust ning kaitseb lapsi olulisel viisil, kuna last ja vanemaid ei pea uuesti ära kuulama ja nad ei pea igas uues asukohas uuesti jagama raskeid või traumeerivaid kogemusi. Nii vähenevad ka avaliku ja erasektori teenuseosutajate koormus ja kulutused.

5.4 LÄVENDITE SEADMINE

Lastekaitse- ja sotsiaalhoolekande süsteem peab olema kujundatud, aitamaks perekondadel kokku jääda alati, kui see on lapse parimates huvides. Mõnedel juhtudel ei ole lapsel tõsist kahju kannatamata võimalik oma perre jääda. Lapse eraldamist perekonnast võidakse aga näha lapse ja vanemate kõige karmima karistamisena isegi siis, kui seda tehakse lapse kaitsmiseks.

ÜRO Peaassamblee kokkulepitud ÜRO suunistes laste asendushoolduse kohtaren³⁹ oovitakse kindlustada, et lapsi ei paigutata asendushooldusele ebavajalikult ning kui pakutakse asendushooldust, siis tehakse seda sobivates tingimustes vastavalt lapse õigustele ja parimatele huvidele. Lapse võib vanematest eraldada ainult viimase abinõuna ning mitte juhul, kui last saab kaitsta vähemsekkuvate meetmetega.

Lapse parimaid huve tuleb hinnata ja arvestada esmatähtsatena ning need tuleb määrata juhtumipõhiselt, arvestades konkreetset last puudutavate asjaoludega. ÜRO lapse õiguste komitee on määranud kaks eraldiseisvat sammu, mida tuleb otsuse tegemisel järgida:⁴⁰

- **„Parimate huvide hindamine“** – selle meetme raames uuritakse välja, millised elemendid on konkreetsetes asjades olulised ning otsuse tegemisel kaalutakse neid hoolikalt. Sellise hindamise peaks läbi viima multidistsiplinaarne meeskond või otsustaja ja tema personal ning siin on vajalik lapse osavõtt.
- **„Parimate huvide kindlaksmääramine“** – selle meetme raames toimub rangeid menetluslikke tagatisi sisaldav ametlik menetlus, kus parimate huvide hindamise alusel määratakse kindlaks lapse parimad huvid. Siin tagatakse õiguslikud garantiid ja õiguse kohane kohaldamine.

ELEMENDID, MIDA TULEB ARVESTADA LAPSE PARIMAIK HUVES⁴¹

- **Lapse vaated:** ÜRO lapse õiguste konventsiooni artiklis 12 on sätestatud kõikide laste – sealhulgas väga väikeste või haavatavate laste – õigus oma vaateid väljendada igas neis puudutavas otsuses; õigus, et lapse vaateid hinnatakse vastavalt tema vanusele ja küpsusele; ning õigus mõjutada oma parimate huvide kindlaksmääramist.
- **Lapse identiteet:** see hõlmab omadusi nagu sugu, seksuaalne sättumus, rahvuslik päritolu, religioon ja uskumused, kultuuriidentiteet, isiksus. Kuigi lastel ja noortel on samad üldised baasvajadused, sõltub nende vajaduste väljendus mitmetest aspektidest, sealhulgas nende arenevad võimed.
- **Perekeskkonna püsimine ja suhete hoidmine:** eraldamise juhtudel peab riik tagama, et olukorda

on hinnatud – võimalusel multidistsiplinaarse professionaalse meeskonna poolt ning kohase kohtu sekkumisega – tagamaks, et lapse parimaid huve ei saa ühelgi muul viisil kaitsta. Iga eraldatud laps peab saama säilitada sidemed ja suhted oma vanemate ja perega (õed-vennad, sugulased ja teised, kellega lapsel on tugev isiklik suhe), välja arvatud juhul, kui see ei ole lapse parimates huvides.

- **Lapse eest hoolitsemine,** lapse kaitse ja turvalisus: see kohaldub laias tähenduses, kuna eesmärk ei ole ainult kaitsta last kahju eest, vaid tagada lapse kõikehõlmav „heaolu“ ja areng, mis hõlmab nende materiaalseid, füüsilisi, hariduslikke ja emotsionaalseid põhivajadusi, samuti vajadust kiindumuse ja turvalisuse järgi.
- **Haavatavusolukord:** see võib olla seotud puudega, vähemusrühma kuulumisega, pagulane või varjupaigataotleja või kuritarvitamise ohver olemisega või muu sarnasega. Arvestada tuleb iga lapse erineva haavatavuse tüübi ja astmega.
- **Lapse õigus tervisele:** lapse õigus tervisele ja tema tervise seisund on keskse tähendusega lapse parimate huvide hindamisel.
- **Lapse õigus haridusele:** siin viidatakse lapse juurdepääsule tasuta pakutavale kvaliteetsele haridusele, sealhulgas alusharidus, mitteformaalne või vabaharidus ning sellega seotud tegevused.

SAADUD ÕPPETUNNID

- Teatamiskohustus ja tihedas ühenduses olev kohalik edasisuunamismehhanism on võtmeelemendid, mis muudavad lastekaitse süsteemi kohalikul tasemel toimivaks. Need võivad aidata tagada, et vägivaldakahtlusi ja -märke uurivad pädevad ametivõimud, kes vastutavad sobivate järelmeetmete kindlustamise eest.
- Pereliikmete eraldamise korral on teenused tõhusamad, kui nendega tekitatakse teenindatavates inimestes usaldust. Kogukonnapõhised lastekaitse- ja sotsiaalteenused on usaldusväärsemad kui riigiteenused, kuna neid osutavad kohalike kogukonnast pärit inimesed, kuid üldiselt peaks usalduse saavutamiseks püüdma tagada, et teenused koduvägivalla juhtumite käsitlemisel ja järelmeetmed on läbipaistvad, usaldusväärsed, vastutustvõtvad ja erapooletud.
- On oluline, et mitteformaalsed ja formaalsed osalejad lastekaitse süsteemis koordineerivad tegevusi tõhusalt ning on selge, kuidas nad koostööd teevad ja üksteisele juhtumeid edasi suunavad.

39 Peaassamblee ostus 64/142, lisa

40 ÜRO lapse õiguste komitee, üldmärkus nr. 14 (2013) seoses lapse õigusega, et tema parimaid huve arvestatakse esmatähtsana (artikkel 3, lõige 1), lõige 47

41 Ibid, lõiked 52–79

Vägivallatu lapsepõlv

Programmi „Vägivallatu lapsepõlv“ eesmärk on edendada laste kehalise karistamise keelu täieulatuslikku rakendamist Läänemere piirkonnas läbi koostöölise, paljusid sidusrühmi hõlmava planeerimise ja tegevuse. Programmi juhib Läänemeremaade Nõukogu ning kaasrahastab Euroopa Komisjon. www.childrenatrisk.eu/nonviolence

Läänemeremaade Nõukogu

1992. aastal asutatud Läänemeremaade Nõukogu (LMN) on regionaalset valitsustevahelist koostööd ja dialoogi võimaldav poliitiline foorum. LMN osalisriigid on Taani, Eesti, Soome, Saksamaa, Island, Läti, Leedu, Norra, Poola, Venemaa ja Rootsi ning Euroopa Komisjon. LMN tegutseb oma võrgustike ja ekspertrühmade kaudu. 1998. aastal alustas LMN tööd ÜRO lapse õiguste konventsiooni rakendamiseks. LMN riskilaste ekspertrühm (CBSS Expert Group on Children at Risk) suhtleb riiklike, piirkondlike ja rahvusvaheliste sidusrühmadega, et lõpetada kuritarvitamine, ärakasutamine, inimkaubandus ja kõik laste vastu suunatud vägivalda vormid. www.cbss.org

Piirkondlik algatus ja partnerlus

Programmi „Vägivallatu lapsepõlv“ viiakse läbi partnerluses Eesti, Soome, Läti ja Rootsi ministriumidega ning Poola laste õiguste ombudsmaniga. Lisaks on ekspertkoosolekutel osalenud ning panustanud programmi ja juhendaruannetesse valitusministriumide, riiklike parlamentide, laste ombudsmani, akadeemiliste ringkondade ja organisatsioonide esindajad, samuti lapsed enamikest Läänemere piirkonna riikidest. Osalenud on ka eksperdid teistest Euroopa riikidest ja asutustest.

Igasuguse laste kehalise karistamise lõpetamise ülemaailmne algatus

Igasuguse laste kehalise karistamise lõpetamise ülemaailmne algatuse raames tehakse koostööd valitsuste ja valitsusväliste organisatsioonidega, et saavutada ülemaailmne laste kehalise karistamise keelustamine ja kaotamine. Algatus on programmi „Vägivallatu lapsepõlv“ rahvusvaheline partner. www.endcorporalpunishment.org

Juhendaruanded

Sammsammulised juhised

lapse õiguste konventsiooni rakendamiseks, et lõpetada kehalise karistamise kasutamine

Vägivallatu lapsepõlve tagamine –

juhised kehalise karistamise keelu rakendamiseks kodus keskkonnas

Vanemlus vägivallatu lapsepõlve heaks –

positiivne vanemlus kehalise karistamise kasutamise lõpetamiseks

Vägivallatu lapsepõlve toetavate ühiskondade rajamine – teadlikkuse suurendamise kampaaniad kehalise karistamise kasutamise lõpetamiseks

Teenuseosutajad vägivallatu lapsepõlve eestseisjatena – teenuste osutamine lastele ja vanematele kehalise karistamise kasutamise lõpetamiseks

Vägivallatu lapsepõlve heaks tehtud edusammude jälgimine – hoiakute ja käitumise muutuste mõõtmine kehalise karistamise kasutamise lõpetamiseks

Programmi „Vägivallatu lapsepõlv“ juhib
Läänemeremaade Nõukogu partnerluses alljärgnevatega:

Sotsiaalministeerium, Eesti
Sotsiaal- ja tervishoiuministeerium, Soome
Hoolekandeministeerium, Läti
Laste õiguste ombudsman, Poola
Tervishoiu- ja sotsiaalministeerium, Rootsi
Igasuguse laste kehalise karistamise lõpetamise ülemaailmne algatus

Lisateave programmi „Vägivallatu lapsepõlv“ kohta, sealhulgas selle juhendaruanded ja kampaania on saadaval aadressil www.childrenatrisk.eu/nonviolence

Projekti kaastrahastab Euroopa Liit õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi 2014-2020 raames. See trükk peegeldab vaid selle autorite vaateid ning Euroopa Komisjoni ei saa pidada vastutavaks ühegi siinsisaldava teabe kasutuse eest.

GLOBAL INITIATIVE TO
**End All Corporal
Punishment of Children**